

In memoriam

Jasenska Kodrnja **(1946.–2010.)**

U Zagrebu je 1. srpnja 2010. preminula filozofkinja, sociologinja, književnica i feministička aktivistkinja Jasenska Kodrnja. Jasenska je bila, reći će mnogi, jedna od najhrabrijih i najborbenijih osoba koje su poznavali. Takva je ostala i u teškoj bolesti, do posljednjeg trenutka.

Rođena je 11. ožujka 1946. godine u Zagrebu. Jedna je od rijetkih koja bi uz datum i mjesto svoga rođenja navela i točan sat i minute, što je u potpunosti odgovaralo njezinom hobiju i velikoj strasti – astrologiji. Na Filozofskom je fakultetu u Zagrebu 1971. godine diplomirala sociologiju i filozofiju. Od 1973. do 1975. godine pohađala je postdiplomski studij antropologije u Beogradu. Četiri godine kasnije (1979./1980.) dobila je stipendiju francuske vlade koju je iskoristila u Parizu pri École des hautes études en sciences sociales kod profesora Alaina Touraina. 2000. godine je na Odsjeku za sociologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu doktorirala s tezom *Društveni položaj žene umjetnice*.

Od 1980. godine bila je članica feminističke sekcije »Žena i društvo« pri Sociološkom društvu Hrvatske. Na krilima ideja drugoga vala feminizma ta je sekcija predstavljala jedan od začetaka feminističke institucionalizacije u Hrvatskoj. Njezine članice (spomenimo samo neke: Lydia Sklevicky, Blaženka Despot, Vesna Pusić, Nadežda Čaćinović, Vesna Kesić) svojim su žustrim debatama i diskusijama, umjetničkim i aktivističkim angažmanima s temama žene kao subjekta u filozofiji, homoseksualnosti, odnosa između roda i spola, ženskog pisanja i »ženskog pisma«, psihoanalitičkog pristupa ženi i sl., doprinijele studijima roda koji su svoj institucionalni okvir doživjeli u sklopu 1995. godine osnovanog Centra za ženske studije u Zagrebu.

Iako znanstvenica i teoretičarka, Jasenska je oduvijek isticala važnost aktivističke borbe protiv nepravde i nasilja, pri čemu je često iskazivala neizmjeran sentiment za ljudsku patnju, neovisno o boji kože, spolu, vjerskom opredjeljenju ili etničkoj pripadnosti. Svoje humanističke stavove branila je čvrsto i nepokolebljivo, često na granici skandala. Na nju je veliki utjecaj izvršio osmogodišnji rad (od 1988. do 1996.) na SOS telefonu za žene i djecu žrtve nasilja, čija je koordinatorka bila 1996. godine, a u razdoblju od 2000. do 2006. godine zamjenica koordinatorkice. Zagrebački SOS telefon bio je prvi takve vrste u Istočnoj Europi te su, uz vlastiti izuzetno vrijedan rad na telefonu, njegove aktivistkinje značajne i po osnivanju prvog Skloništa za žene žrtve obiteljskog nasilja 1990. godine, koje je dvije godine kasnije dobilo svoj službeni naziv – Autonomna ženska kuća. Kuriozitet vezan uz Sklonište bio je način na koji su aktivistkinje do njega došle – metodom skvotiranja. Jasenska je bila jedna od njih.

Jasenkin feministički angažman nije ostao samo na aktivizmu, budući da ona među prvima uvodi nastavni kolegij studija roda na Sveučilište u Zagrebu i u

Hrvatskoj. Naime, od 2000. do 2009. godine je na Hrvatskim studijima Sveučilišta u Zagrebu predavala – osim Metodike nastave sociologije (od 2000. godine) – Uvod u studije roda (od 2002. godine) i Feminističke teorije (od 2007. godine).

2001. godine zaposlila se na Institutu za društvena istraživanja u Zagrebu stekavši ubrzo status više znanstvene suradnice. Bila je višegodišnja glavna urednica biblioteke »Znanost i društvo«, pod čijim je vodstvom Institut zabilježio značajnu izdavačku aktivnost. U razdoblju od 2001. do 2010. godine bila je na čelu, kao voditeljica projektne skupine, dvaju znanstveno-istraživačkih projekata: »Rodno/spolno obilježavanje prostora i vremena u Republici Hrvatskoj« i »Identitet Drugih u RH«. U njezinom se znanstvenom radu prepoznaje jasan kontinuitet i stavljanje naglaska na teme roda/spola, kulture i identiteta. Njezina temeljna idejna polazišta izvedena su iz postmodernističkih i postfeminističkih teorija, uz prepoznatljiv utjecaj psihoanalitičke struje francuskog feminizma. Uz intelektualne uzore koje je upoznavala u knjigama, za Jasenkin je rad bilo značajno blisko prijateljstvo s iznimnom filozofkinjom, pokojnom Blaženkom Despot. Blaženkin se utjecaj očitovao u Jasenkinom angažmanu vezanom kako uz filozofsko propitivanje ženskosti tako i uz žensko propitivanje filozofije ili neku vrstu pročišćenja filozofske misli od njezine povremeno slabije otpornosti na mizoginiju i seksizam.

Kvaliteta znanstvenoga rada Jasenke Kodrnja na Institutu za društvena istraživanja očitovala se u poduzetom opsežnom istraživanju čiji su rezultati izloženi u zapaženom zborniku radova pod nazivom *Rodno/spolno obilježavanje prostora i vremena u Hrvatskoj* 2006. godine. Osnovni Jasenkin cilj istraživanja bio je »iščitavanje kategorija koje su donedavno, unutar zgrade znanja čovjeka Zapada, bile poimane samorazumljivo rodno neutralnima. To su prostor i vrijeme...«. Kontinuitet njezina bavljenja rodom tematikom prepoznaje se i u posljednjoj projektnoj knjizi, zborniku radova *Kultura, Drugi, žene* (2010.) u kojoj se propituju Drugi kao »bića pripisane i interiorizirane kulture«. Kultura je u tom kontekstu označena kao paradoksalna, s jedne strane usmjerena ka njegovanju i kreaciji, s druge ka represiji ili krajnjem uništenju.

Bila je članica Hrvatskog sociološkog društva, te 1979. i 1980. godine njegova tajnica, Hrvatskog filozofskog društva, čija je potpredsjednica bila 2005. i 2006. godine, kao i Hrvatskog društva pisaca.

Jasenka je umjetnost živjela i mislila. Još kao djevojčica okušala se u glumačkim vodama, »za svoju dušu« je i slikala, da bi se u potpunosti pronašla u književnosti, pišući poeziju i prozu. Njezina ju je strast potaknula na promišljanje kategorije autora umjetničkog djela, preciznije njegova/njezina spola i načina na koji ta oznaka utječe na samu umjetnost. U želji da analizira ženski autorski subjekt, Jasenka je izvela niz socioloških i filozofskih istraživanja položaja žene umjetnice čije je rezultate objedinila u svojoj doktorskoj disertaciji, a kasnije iznijela i u knjizi *Nimfe, Muze, Eurinome – društveni položaj umjetnica* (2001.). U tom djelu do izražaja dolazi Jasenkin trajni interes za antičku mitologiju koji se, samo djelomično, može vezati uz rad Luce Irigaray i njezinu pohvalu mobilizacijske snage mita prilikom filozofske dekonstrukcije zapadnjačke metafizike. U mitu Jasenka vidi univerzalnu istinu (pozivajući se na Schellinga, Freuda i Junga), od koje se zapadna civilizacija, u svom logocentričkom samoljublju, distancirala. Jasenka se pritom poslužila trima paradigmatičkim likovima – Nimfama, Muzama i Eurinomama, kako bi opisala ženske umjetničke sudbine opterećene marginalizacijom i rodno/spolno označenim prijevora, no isto tako da bi pružila nadu, otjelotvorenu u liku božice Eurinome, u preuzimanje subjektne pozicije u umjetnosti.

Antička plesačica sa zmijom, Eurinoma, Jasenkin je alter-ego, tiha sjena koja se preslikava u velikom broju njezinih radova, da bi posebno došla do izražaja u njezinoj antologiji vlastita tridesetogodišnjeg pisanja pod nazivom *Žene zmije – rodna dekonstrukcija* (2008.). Eurinoma je, prema pelaškom predheleenskom mitu, prvo božanstvo, božica izrasla iz kaosa koja plešući sa zmijom Ofionom stvara svijet. Ovako Jasenka opisuje taj događaj:

»Ples Eurinome i zmije izraz je primarne i cjelovite kreativnosti (radanje, estetika, erotika), koja ujedinjuje reprodukciju, umjetnosti i žudnju kao integralne sile univerzuma.«

Tijekom povijesti su i zmija i žena doživjele svoju degradaciju i propast, tako dobro predočenu u biblijskoj priči o Istočnom grijehu.

Žene zmije – rodna dekonstrukcija osobito je zanimljiva zbirka, pogotovo ako obratimo pažnju na njezin posljednji dio mahom sačinjen od novinskih članaka objavljenih u rasponu od gotovo trideset godina. Među njima se ističe u ono vrijeme (1981. godina) kontroverzni članak »Dnevnik jedne roditelje«, u kojem Jasenka opisuje iskustvo poroda i ponižavajući tretman trudnica, tih društveno proklamiranih zaštitnica države i nacije.

Nije bilo moguće ne primijetiti gorčinu i prateću Jasenkinu apatiju nakon višegodišnjeg rada na SOS telefonu, gotovo kronični osjećaj bespomoćnosti u radu sa zlostavljanim ženama koje je u najvećem broju imala prilike samo čuti a ne i vidjeti. Jednom je prilikom napisala:

»Zlostavljana žena svojim životom pokazuje da je društvo u kome živimo patrijarhalno, licemjerno, a država je pravna samo za neke.«

Osnova njezine borbe bio je otpor šutnji kojom se često pod krinkom »privatnog problema u koji nije poželjno zabadati nos« zaodijevaju izuzetno okrutni oblici nasilja, duboko ukotvljeni u prividnu svetost obiteljske i bračne zajednice. Zato ona i zaključuje da su prizori zlostavljanja »tajni paklenski obredi dostupni samo onima koji u njima sudjeluju«.

Za izricanje boli i poeziju šutnje Jasenka nije našla medij u teoriji, već im se okrenula u književnosti pri čemu je paradigmatična njezina posljednja zbirka priča *Trinaest razloga za šutnju*. U toj knjizi ona, spajajući vlastita iskustva s fikcijom, gradi omnibus sastavljen od 13 priča u kojima se raz(g)rađuje specifičan položaj žene aktivistkinje, pjesnikinje, znanstvenice, žrtve i promatračice, žene kojoj je šutnja društveno nametnuta jer ona ionako »previše zbori«, žene koja šuti zbog osjećaja srama, umora i poniženja, pa do one koja šutnju bira kako bi se manje ili više dostojanstveno oduprla ispraznosti riječi.

Objavila je ukupno dvanaest knjiga od kojih su sedam autorska djela, dok je samostalno ili u suradnji uredila pet knjiga. Njezin autorski opus obuhvaća, poredane kronološkim redom, ove knjige: *Umjetnik u društvenom kontekstu* (1985.), *Romantičarna* (roman, 1990.), *Nimfe, Muze, Eurinome – društveni položaj umjetnica* (2001.), *Zagreb je ženskog spola* (poezija, 2002.), *Trinaest razloga za šutnju* (zbirka priča, 2006.), *Žene zmije – rodna dekonstrukcija* (2008.) i *Pjesme galeotkinja* (poezija, 2008.). Samostalno je uredila *Kulturu rada* (1983.), *Catalogue of War and Peace* (1990.) i *Rodno/spolno obilježavanje prostora i vremena u Hrvatskoj* (2006.). U suradnji su nastale *Filozofija i rod* (ur. Gordana Bosanac, Hrvoje Jurić, Jasenka Kodrnja, 2005.) i *Kultura, Drugi, žene* (ur. Jasenka Kodrnja, Svenka Savić, Svetlana Slapšak, 2010.).

Poeziju, prozu i eseje objavljivala je u kulturnim, društvenim i književnim časopisima i novinama *Oku*, *Quorumu*, *Rivalu*, *Književnoj republici*, *Zarezu*, *Novom listu* te na Trećem programu Hrvatskog radija. Neke od njezinih priča i pjesama uvrštene su u antologije. Spomenimo samo neke: *Autobiografski*

Zagreb: antologija suvremenoga hrvatskog pjesništva o Zagrebu: u povodu 900. obljetnice grada Zagreba i Zagrebačke biskupije (prir. Vinko Brešić, 1994.), *Zabreg: antologija suvremenog hrvatskog pjesništva o Zagrebu* (prir. Vinko Brešić, 1996.), *Najbolje hrvatske priče 2006.* (prir. Miljenko Jergović, 2007.).

Jasenkina je smrt označila kraj jedne uzburkane karijere i jednog hrabrog intelektualnog angažmana. Neovisno o tome što mislili o njezinim stavovima, osobito onima koji su, na tragu radikalnog feminizma, često predstavljali trn u oku tradicionalistima i zagovornicima jasno određenih spolnih uloga, ostaje činjenicom da se uvijek zalagala za humanističke vrijednosti, čovjeka u cjelini, i to ne *unatoč*, već *usprkos* spolu.

Ana Maskalan